

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Силвия Атанасова Петкова

за дисертационния труд на Соня Николова Христова на тема
„Социолингвистични аспекти на речевия етикет (руско-английски паралели)“
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: Хуманитарни науки
Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: Славянски езици (Руски език)

Дисертационният труд на Соня Христова е посветен на съпоставителното изследване на руския и английския речев етикет от гледна точка на социолингвистиката. Избраният от докторантката обект на изследване – етикетната реч на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век – досега не е попадал във фокуса на вниманието на социолингвистите, което ми дава основание да определя темата на дисертацията като актуална и безспорно интересна. Предприетата от докторантката оригинална научна разработка може да бъде разглеждана като отговор на необходимостта от по-детайлно проучване на влиянието на социалните фактори върху употребата на етикетните езикови единици, отнасящи се към едни от най-стандартизираните зони на диалогичното общуване. Изборът на аристокрацията като социална прослойка, чието речево поведение да бъде подложено на анализ, е продиктуван от убеждението, че именно висшата класа има решаваща роля за определяне на посоката на развитие на обществото през изследвания период.

Текстът на дисертацията е с обем 277 страници и включва увод, четири глави, заключение, библиография и приложения. Структурата на труда е в пълно съответствие с формулираните от авторката цел и задачи. Следвайки стриктно набелязаната логика на изложение, С. Христова постига добра корелация между съдържанието на отделните части на текста. Намирам за много сполучливо решението всяка от главите да завършва с изводи, представящи квинтесенцията на направените наблюдения. Тези междинни обобщаващи стъпки спомагат за по-ясното очертаване на изходните концепции и категории (изложени в Първа глава) и за систематизирането и адекватната интерпретация на резултатите от анализа (представени в останалите глави).

В **Увода** е уточнен непосредственият обект на дисертационното изследване, а именно употребата на три вида етикетни единици – обръщения, формули за извинение и формули за изразяване на благодарност – в речта на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. Акцентът е поставен върху влиянието, което имат основните социални маркери – социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения – при избора на етикетните думи и изрази от посочените три групи.

Приложената комплексна методология дава възможност на дисертантката да осъществи многоаспектен анализ на етикетните формули, използвани в речта на аристокрацията. В зависимост от конкретните стъпки от изследователската процедура

успешно се комбинират съпоставителният метод, описателният метод и методите за социолингвистичен и социално диференциран анализ.

Като едно от главните достойнства на изследването бих искала да отбележа репрезентативния и разнообразен езиков материал, на който то се базира. Анализирани са примери от значителен брой произведения на руската и английската художествена литература от XIX век (от 40-те години до края на века), между които има както прозаични, така и драматургични творби. Констатирах обаче, че при представянето на тези източници в увода са допуснати някои неточности: 1) в списъка на авторите на стр. 14 не фигурира Л.Н. Толстой, чиито романи „Война и мир“ и „Анна Каренина“ са подложени на активно ексцерпиране, както личи от анализирани примери в основния текст на дисертацията; 2) на същата страница четем: „*Иван Савич Поджабрин*“ (1812–1891)– всъщност това са годините, през които е живял авторът И.А. Гончаров, а в скобите би трябвало да фигурират 1842 (годината на създаване) и/или 1848 (годината на публикуване на повестта); 3) в списъка на английските автори е посочена Шарлот Бронте с романа си „Вийет“, но в аналитичните глави не открих нито един пример от тази писателка.

В Първа глава Соня Христова изгражда теоретичната база на изследването. Тя представя най-важните научни постижения в проучваната област, които служат като отправна точка за по-нататъшния анализ. Докторантката демонстрира отлично познаване на концепциите и понятията, които по нейна преценка са подходящи за формирането на теоретичния апарат на дисертацията. Тя с лекота борави с терминологичния арсенал на социолингвистиката, като убедително защитава избраната посока на анализ. Съвсем правомерно С. Христова подчертава факта, че особеностите на речевия етикет от изследвания синхронен срез носят отпечатък на характерната за епохата социална стратификация. Ето защо тя изключително обстойно представя социалните характеристики на руското дворянство и английската аристокрация през изследваното столетие. Наред с положителните страни, не мога да не отбележа и един недостатък на тази част на дисертацията – прави впечатление, че повечето от разделите носят реферативен характер и авторката рядко изразява своята собствена позиция. Би било добре нейният „глас“ да звучи по-често в хода на изложението, за да проличи как тя критически преосмисля теоретичните постановки.

Втора глава съдържа ценни наблюдения върху особеностите на функционирането на обръщението и формулите за благодарност и извинение в речта на руските дворяни. Във фокуса на изследване неизменно е зависимостта на словоупотребата от релевантните параметри на социалния контекст: статусно-ролевите и джендърни характеристики на общуващите, степента на близост/родство между тях и др. Авторката с пълно основание акцентира върху спецификата на обръщението по лично и бащино име, което е отличителна черта на руския речев етикет. За нейния изследователски усет свидетелства и начинът, по който тя проследява взаимовръзката между употребата на конкретните речеве формули и стратегията за учтивост, прилагана от съответния представител на руското дворянство. Така С. Христова пренася анализа на едно по-глобално равнище,

отнасящо се до типа комуникативно поведение, и същевременно съумява достатъчно ясно да открие начина за реализация на стратегиите за учтивост във всеки от разглежданите комуникативни модели.

Трета глава е посветена на анализа на речевото поведение на английската аристокрация през XIX в. По достойнство трябва да се оцени задълбоченото проучване на функционирането на такива специфични за английския речев етикет обръщения, като *sir*, съчетанието на *sir* със собствено име (*sir Robert, sir Pitt*), *madam* и съкратеното *ma'am*. Допада ми неформалният подход на докторантката към изследването на влиянието на социалните маркери върху употребата на етикетните формули, който се изразява в стремежа ѝ да разкрие особеностите на ситуативния контекст и по-специално типа взаимоотношения между събеседниците. Това тя постига, като дава кратка характеристика на персонажите, които са непосредствени участници в процеса на речево взаимодействие. В тази глава се съдържат и редица стойностни наблюдения върху употребата на формулите за извинение *I am so sorry* и *I am afraid* с оглед на статусното и възрастовото съотношение между комуникантите.

В **Четвърта глава** Соня Христова убедително доказва хипотезата си, че, независимо от разликите в стила на комуникативно поведение в двете лингвокултури, в речта на руското дворянство и английската аристокрация се установяват редица паралели в употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност под влияние на проследяваните социалните маркери. Такива са, например, обръщенията по титла, по име и по фамилия. Заслужава внимание установеното съответствие между рус. *Ваше превосходительство* и англ. *Lady+фамилия*, както и между рус. *князь* и англ. *My Lord* при комуниканти от противоположен пол (стр. 193). Така докторантката предоставя убедителни доказателства за културната специфика на почетната титла *Lord / Lady* като обръщение, характерно за английския речев етикет. Несъмнен интерес представляват и съответствията между рус. *милостивый государь/сударыня* и англ. *Mr / Mrs+фамилия* при комуниканти с равностоен социален статус, на базата на които изпъква социокултурната маркираност на руските обръщения, преминали на съвременния етап в категорията архаични (за разлика от английските си аналози). Авторката анализира в съпоставка и прилаганите стратегии за учтивост, като подчертава, че в руския аристократичен речев етикет преобладава използването на стратегии за *солидаризираща любезност*, докато в английския аристократичен етикет доминира стратегията на *дистанцираща любезност*.

Резултатите от дисертационното изследване са представени в прегледен вид **Заклучението**. Тук докторантката демонстрира уменията си да обобщава и синтезира наблюденията си върху установените езикови факти: изведени са редица паралели в употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност, открити са и видовете стратегии за учтивост, характерни за руското дворянство и английската аристокрация.

Соня Христова има 4 публикации по темата на дисертацията, една от които е в Русия. Три от научните трудове на докторантката са доклади, изнесени на

международни филологически форуми в периода 2014 – 2016 г. и намерили място в съответните сборници. Аprobацията на значителна част от дисертацията пред широк кръг лингвисти със сигурност е спомогнала за валидирането на данните, получени в хода на изследването .

Библиографията съдържа 218 заглавия на български, руски, и английски език. От прегледа им проличава, че дисертантката е проучила и осмислила най-съществените изследвания, имащи отношение към разработваната проблематика.

Авторефератът пълно и точно отразява съдържанието на дисертацията. Приемам напълно посочените в него приноси. Сред тях ще изтъкна следните два, тъй като според мен те са особено показателни за постигнатото от авторката: 1) Проведеното социолингвистично изследването обогатява представата ни за вербалното социално взаимодействие между аристократите и представителите на тяхната или друга социална прослойка в Русия и Англия през XIX век; 2) Изчерпателно са анализирани възможните комбинации при употребата на обръщанията, формулите за извинение и формулите за благодарност в зависимост от основните социални маркери.

В допълнение към заявените приноси бих могла да формулирам и още два, които са с не по-малка степен на важност:

- За пръв път е осъществен съпоставителен анализ на функционирането на етикетните формули в социално детерминираната реч на руските дворяни и английските аристократи. По този начин трудът допринася за развитието на съпоставителните социолингвистични проучвания на диалогичния дискурс в исторически ракурс.

- Изведените варианти на модели на общуване въз основа на реализацията на релевантните параметри на социалния контекст позволяват да се проследи вариативността в употребата на етикетните формули през изследвания период.

Наред със споменатите по-горе, имам и още няколко критични бележки и препоръки по съдържанието на дисертацията:

- 1) Прави впечатление, че хипотезата, върху която се гради дисертационният труд, е изложена твърде лаконично – разделът, посветен на нея, съдържа само един абзац (стр. 10-11). По мое мнение изследването би спечелило от едно по-разгърнато представяне на изходната хипотеза. Във връзка с това бих искала да попитам докторантката какво разбиране влага тя в термина междуезикови *паралели* и доколко е възможно при съпоставителния анализ да бъдат открити само сходствата, без да се коментират и регистрираните контрастните черти на двата езика.

- 2) Местоимение *you* неправилно се определя като обръщение, когато се анализират примери от типа: *You should have gone away when I asked you* (стр. 162),. Всъщност това е форма на общуване (срв. наблюденията на Н.И. Формановска върху *ты/-вы-формы общения*, които са обособени като раздел в повечето нейни трудове върху речевия етикет). Проблемът в случая е, че *you* в английския език не влиза в опозиция, аналогична на рус. *ты/вы*, поради което няма как да бъде проследена вариативност в употребата на местоимението. Ето защо намирам за лишено от смисъл изследването на *you* редом със същинските английски обръщения. По мое мнение

нямаме основание да анализираме два варианта на *you*: *you–ты* и *you–вы*, докато оставаме в рамките само на английския език (Трета глава).

3) В текста се забелязват отделни неправилно подбрани примери, некоректни коментари към примерите, пропуски и др.: а) На 129 стр. формулата *Благодарствуйте* вероятно поради недоглеждане е определена като извинение. При това липсва един заявен пример, но е налице коментарът към него; б) На стр. 135 *Pardon me* се определя като френска формула, характерна за речта на руското дворянство. Всъщност това е английска формула, а френският ѝ вариант е *Pardonnez moi* (той обаче не е регистриран в изследваните текстове); в) На стр. 148 забелязах неправилно подбран пример – във въпроса *Did you tell him Mr Worthing was in town?* не е налице употреба на обръщение, тук *Mr Worthing* е номинация на трето лице; г) името на слугата *Lane* от „Колко е важно да бъдеш сериозен“ на О. Уайлд в един случай се анализира като собствено (156 стр.), а в друг като фамилно (154 стр.) – правилно е второто; д) *Gracious mercy* не е формула за благодарност, както твърди докторантката на стр. 185-186, а е устойчиво възклицание което се превежда на руски като *О, боже мой!* или *Господи помилуй!*

4) На места авторката попада под влиянието на междуезиковата интерференция и употребява русизми като *повседневен*, вм. *всекидневен* (стр. 35), *при* Петър I, вм. *по времето на* (стр. 51), *предупредителност*, вм. *внимателно отношение* (стр. 54) и др.

5) Бих препоръчала при евентуално публикуване на текста на дисертацията данните за източниците на ексцерпирания материал да се отделят в самостоятелна рубрика, тъй като посочването им в общ списък с библиографските данни на научните трудове затруднява следенето на препратките в текста. Тук е мястото да отбележа, че в библиографията някои имена са изписани некоректно: фамилията на канадския социолог Ървинг Гофман (Erving Goffman) е представена погрешно като *Хофман*, а фамилията на викторианската писателка Елизабет Гаскел (Elizabeth Gaskell) е преобразувана в *Хаскел* (стр. 264). Освен че са неправилни, тези изписвания правят невъзможно откриването на съответния автор в списъка на използваната литература.

Въпреки посочените забележки впечатлението ми от работата е положително.

Заклучение: Социолингвистичната проблематика, разработена в дисертацията на Соня Христова, е значима и актуална. Осъществено е самостоятелно изследване, което се базира на богат езиков материал и има приносен характер както в теоретичен, така и в приложен аспект. Докторантката показва много добра научна осведоменост и проявява необходимите умения за задълбочен анализ на езиковите факти. Това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на **Соня Николова Христова** на образователната и научна степен „доктор“.

15.11.2017 г.

София

доц. д-р Силвия Петкова,
Катедра по руски език,
СУ „Св. Климент Охридски“